

būs noderīga ikvienam baltu tautas senatnes pētniekam, tā kalpos kā salīdzināmais materiāls kuršu un zemgaļu arheoloģijas dzelzs laikmeta un viduslaiku perioda studijās.

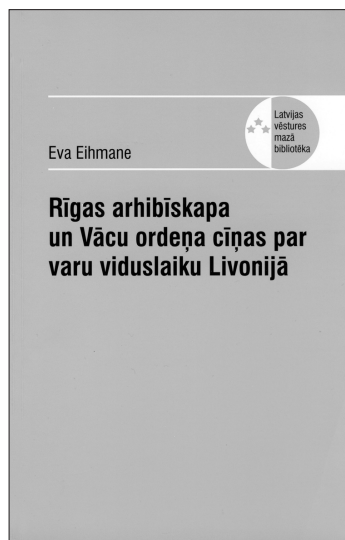
Ēvalds Mugurēvičs

Eva Eihmane. *Rīgas arhibīskapa un Vācu ordeņa cīņas par varu viduslaiku Livonijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012. 123 lpp.

Sērijā “Latvijas vēstures mazā bibliotēka” iznācis kārtējais izdevums – šoreiz par Latvijas viduslaiku vēstures tematiku, kas jau pats par sevi ir ievēribas cienīgs notikums. Autore ir pētījusi dažādus Livonijas politiskās dzīves aspektus un šajā darbā pievērsusies Livonijas “iekšpolitiskās” dzīves pamatproblēmai – Rīgas arhibīskapu un Vācu ordeņa konfliktiem, kas tā arī palika neatrisināti līdz Livonijas valstiņu pastāvēšanas beigām.

Grāmata iedalīta divās nodaļās. Pirmajā nodaļā analizēti Livonijas zemes kungu nesaskaņu cēloņi un dažādie faktori, kas tās ietekmēja. Tāpat aplūkotas metodes, ar kādām tika risināti konflikti, – diplomātiskās spēles, uzpirkšana, domstarpību izskatīšana pāvesta kūrījā, militāra vai cita veida vardarbība u.c. Otrā nodaļa veltīta jau konkrētākam Rīgas arhibīskapu un Vācu/Livonijas ordeņa savstarpējo attiecību vēstures izklāstam hronoloģiskā secībā, sīkākam iedalījumam par pamatu ņemot Rīgas arhibīskapu episkopāta laiku. Šādu struktūru autore pamato ar to, ka katra arhibīskapa attiecībām ar ordeni piemita savas niansas, savukārt ordeņa politikā, kaut arī tā piedzīvoja izmaiņas, vērojama noteikta kontinuitāte (7. lpp.). Tieksmē pēc varas ordenis gan ieguva dominējošo stāvokli Livonijā, taču ne tādā mērā, kā to vēlējas, un pat tad, kad par arhibīskapu kļuva kāda no ordenim tuvu stāvošām personām, konflikti agrāk vai vēlāk atsākās. Galvenā uzmanība darbā pievērsta 14.–15. gadsimtam, nedaudz ieskicējot arī Livonijas pastāvēšanas beigu posmu.

E. Eihmanes darbu gribot negribot nākas salīdzināt ar Indriķa Šterna monogrāfiju “Latvijas vēsture 1290–1500” (1997), kaut gan abu pētījumu

apjoms un uzdevumi ir stipri atšķirīgi. T.s. "Daugavas" sērija, kurā iznāca arī I. Šterna darbs, nenoliedzami ir latviešu vēstures rakstniecības sasniegums un daudzējādā ziņā kalpo par Latvijas vēstures rokasgrāmatu. Jautājums ir vienkāršs – varbūt pietiek izlasīt I. Šternu?

Atšķirības tomēr ir. I. Šterna darbs lielāko tiesu ir dažādu faktu apkopojums un apraksts, tādēļ, ja gribam vairāk faktu, kaut arī tie lielā mērā aprobežojas ar Latvijas teritoriju, jāmeklē viņa "Latvijas vēsture" (diemžēl tajā ir arī diezgan daudz neprecizitāšu). Tieši faktoloģiskais materiāls ir tas, kā vietām pietrūkst E. Eihmanes darbā, taču recenzents negribētu, lai šie vārdi izskanētu kā pārmetums, jo labi saprotams, ka izdevuma formāts un nelielais apjoms uzliek savus ierobežojumus, tāpēc daudz kas paliek "aiz kadra". Un tomēr – fakti (ja to nav pārmēru daudz) liek vēstures stāstam pulsēt, savukārt pārliecīgs vispārinājums var sākt lidzināties vidējam aritmētiskam lielumam, aiz kura pazūd tā komponentes. Piemēra pēc var pieminēt Pabaiskas/Ukmerģes/Šventojas kauju 1435. gadā, kurā, kā raksta autore, Polijas–Lietuvas karaspēks smagi sakāva Livonijas ordeņa brāļus (42. lpp.) un kuras apstākļus ne visai skaidri ataino arī I. Šterns. Patiesībā tā bija izšķiroša epizode lielā politiskā spēlē par varu Lietuvā, kurā varas pretendenta Švitrigaiļa pusē kā sabiedrotais iesaistījās arī Livonijas ordenis, taču minētajā kaujā abi piedzīvoja sagrāvi. Jāpiebilst, ka ne vienmēr arhibīskapi un Livonijas ordenis risināja augstās politikas, zemes drošības un labklājības, juridiskus u.tml. jautājumus un dažkārt viņu savstarpējās pretenzijas liekas pārsteidzoši sīkumainas.

Tas, kā trūkst I. Šterna "Latvijas vēsturē" un kas savukārt ir nenoliedzama E. Eihmanes darba priekšrocība un vērtība, ir tēmas analīze plašākā kontekstā un dziļāka izpratne par arhibīskapu un ordeņa konfliktu cēloņiem. I. Šterns tos saredzēja vienkārši cīņā par varu, tomēr šādas pieejas dēļ daudzas norises paliek tā arī īsti neizprastas. Ja tā būtu tikai cīņa par varu, ordenim droši vien pietiktu okupēt arhibīskapijas pils, kā tas ne reizi vien notika, un jautājums būtu izšķirts, tomēr arhibīskapija joprojām pastāvēja un problēmas turpinājās. Konfliktu cēloņi E. Eihmanes skaidrojumā bija dziļāki, lai gan pārsteidzošā kārtā arī visai vienkārši, proti, Vācu ordenis savulaik bija saņēmis no Romas pāvesta privilēģijas, kas tam deva neatkarību no laicīgiem un garīgiem kungiem, savukārt, inkorporējot Zobenbrāļu ordeni, Vācu ordenis mantojumā saņēma Livonijā pastāvošo varas iekārtojumu – ordeņa pakļautību bīskapiem. "Pastāvēja fundamentāla un neatrisināma pretruna starp privilēģijām, ko Vācu ordenis bija saņēmis no pāvesta, un faktisko varas sadalījumu Livonijā", tādējādi, kā secina autore, "Vācu ordeņa un Livonijas bīskapu konflikts zināmā mērā bija divu taisnību sadursme" (13. lpp.), kaut gan metodes, kas tika liktas lietā, ne vienmēr bija taisnīgas.

Dažas lietas – gan sakarā ar te aplūkojamo grāmatu, gan ar Livonijas perioda pētniecības stāvokli Latvijā vispār – būtu diskusiju vērtas. Kopš 90. gadu sākuma ir stipri mainījusies mūsu izpratne par vēsturi, viduslaiku pētniecībā, lai arī ne lielā skaitā, ir ienākusi jauna pētnieku paaudze, līdz ar to pienācis veco patiesību – cik nu vispār kaut kas var būt patiesīgs – inventarizācijas laiks. Viens no aspektiem ir Vācu ordeņa darbības novērtējums. Faktiski, tāpat kā nebeidzās arhibīskapu un ordeņa cīņa, nekad laikam nebeigsies diskusijas par ordeņa vietu vēsturē. No vienas puses, tas bija iekarotājs, no otras – zemes pārvaldītājs un aizsardzības organizētājs. Autore zināmā mērā mēģina mazināt pārmetumus ordenim, bilstot, ka “ši reliģiski militārā korporācija nerīkojās apzināti ļaunprātīgi, bet gan saskaņā ar tās skatījumā pamatotiem un laikmeta vērtību sistēmai atbilstošiem mērķiem” (17. lpp.), tomēr šāda argumentācija var izrādīties visai diskutabla. Autores atainojumā jau arī parādās ordeņa mūžīgā iekšējā pretruna – ideālu un likumības apvienojums ar varaskāri, ļaunprātību un citām cilvēciskām vājībām.

Cits jautājums ir – kā saukt Livonijas ordeni? Autore norāda, ka apzīmējums Livonijas ordenis, kas ieviesies vēstures literatūrā, nav precīzs un rada nepareizu priekšstatu par ordeņa statusu Livonijā, jo “Vācu ordeņa Livonijas atzars... nebija patstāvīgs ordenis” (14. lpp.). No vienas puses, tā būtu taisnība, no otras – Livonijas ordenis tomēr nebija vienkārši atzars (nodaļa, filiāle), bet gan stipri vien autonomas veidojums, kura patstāvība arvien pieauga līdz pat pilnīgai neatkarībai. Dokumentos Livonijas ordenis tiek saukts par Vācu ordeni Livonijā, tātad tomēr ordenis, tikai Livonijā. Pēc recenzenta domām, tradicionālais apzīmējums *Livonijas ordenis* arī turpmāk var palikt kā legāli lietojams nosaukums, nepieciešamības gadījumā, protams, precizējot ordeņa statusu.

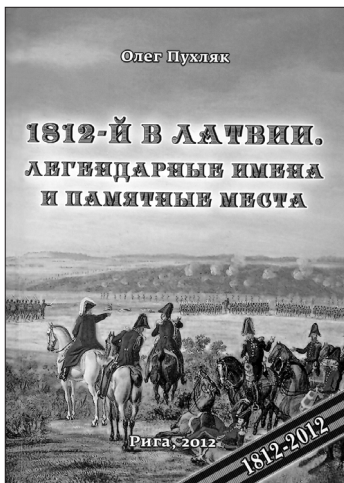
Pārlietu ignorējot Livonijas ordeņa autonomo stāvokli, tieši var rasties dažādi pārpratumi. Autore jau pati labi raksturo ordeņa Prūsijas un Livonijas daļas arvien lielāko atsvešināšanos pēc Grunvaldes (1410) kaujas (41.–43. lpp.). Ārpolitikā tas izpaudās tā, ka Vācu ordeņa Prūsijas brāļi Livonijas ordeņa lielāko ienaidnieku – Maskavas lielkņazisti – uzskatīja par savu sabiedroto cīņā pret Poliju. Arī jau pirms tam var vērot stipri vien atšķirīgas Prūsijas un Livonijas brāļu intereses un darbību. Pārejot uz nosaukumu *Vācu ordeņa Livonijas atzars* un līdztekus lietojot apzīmējumus *ordenis*, *Vācu ordenis*, var rasties neskaidrības, vai konkrētās darbības, konflikti, vienošanās utt. saistāmas ar visu Vācu ordeni vai runa tomēr ir tikai par Livonijas ordeni. Tā, piemēram, 67. lpp. autore apraksta arhibīskapa Fromholda (1348–1369) attiecības ar Vācu ordeni un piemin ordeņa izslēgšanu no baznīcas, taču ekskomunicēts, šķiet, tika vienīgi Livonijas, nevis viss Vācu ordenis.

Tomēr autores vēlme gan šajā, gan citos darbos provocēt uz diskusiju par dažādiem terminoloģijas jautājumiem ir apsveicama un vajadzīga.

Ne visai pārlicinoša šķiet autores koncepcija par vācu kopienu kā Livonijas “mugurkaulu” (“Kas šo teritoriju saturēja kopā? Tie bija Livonijas vāciski runājošie iedzīvotāji – pilsētnieki un vasaļi, kas veidoja šīs teritorijas politiski aktīvo sabiedrības daļu” – 46. lpp.). Vācu kopiena tomēr bija pietiekami diferencēta, tāpat arī vietējo tautu iesaistīšana un iesaistīšanās dažādos notikumos neļauj uzlūkot tās kā politiski inertas.

Divas lietas, par ko autori gan nekādi nevaram vainot, ir nelielais apjoms un tas, ka grāmata diemžēl nav brīvā pārdošanā, tādēļ interesentiem atliek ar to iepazīties tikai bibliotēkās. No otras puses, nelielais formāts spiedis koncentrēties uz būtiskāko, dodot arī atslēgu Livonijas politisko norišu izpratnei. Darbs katrā ziņā ir visai interesants pētījums par dažādu pušu un personību interesēm, rīcību un motīviem, ne mazāk interesanti ir arī vērot, kā dažādu autoru skatījumā veidojas stāsts par viduslaiku Livoniju.

Muntis Auns

Oleg Puhliak. *1812-i v Latvii.*

Legendarnye imena i pamiatnye mesta. Riga: Etra, 2012. 168 s. ISBN 978-9934-8331-1-3 (Oļegs Puhļaks. *1812. gads Latvijā. Leģendārie vārdi un piemiņas vietas*)

Gada noslēgumam tuvojoties, iznākusi pēc skaita ceturttā Oļega Puhļaka grāmatiņa sērijā, kas veltīta 1812. gada notikumiem, šoreiz ar nosaukumu “1812. gads Latvijā. Leģendārie vārdi un piemiņas vietas”. Autors norādījis, ka tematiku izvēlējis pēc lasītāju ierosinājumiem un lūgumiem. Par tādu

kā autora moto var uzskatīt viņa atziņu: “Viena cilvēka vienaldzība un noniecināšana var pārvērsties cita cilvēka sāpēs [...] Tikai dzēšot savu nezināšanu, mēs laužam vienaldzību, laužot vienaldzību, cīnāmies ar nesapratni un noniecināšanu un ticam, ka Raiņa vārdi “Ne tauta pret tautu, bet kopā pret tumsu” – ir ne tikai labs vēlējums, bet arī ticība nākotnei”